

C. P. T. Naudé: *Mythus en Pseudo-Mythus in die Grieks-Romeinse Geskiedskrywing*, Mededelings van die Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria 1963.

Summary: This inaugural lecture on *Myth and Pseudo-Myth in Graeco-Roman Historiography* examines the critical attitude of the ancient historian to myth in the sense of a 'higher reality'. This is a valuable approach, for in regard to the 'second dimension' too a standard of truth is to be maintained. But the attempt to show that the belief in the mythical past and in a higher reality have the same spiritual basis is not convincing. Herodotus' attitude to saga is of a different order from his belief in the divine ordering of things.

In deze inaugurele rede heeft Dr. Naudé zich ten doel gesteld de houding van de antieke historicus ten aanzien van de mythe, in de zin van de hogere werkelijkheid, die exemplarisch, 'idealtypisch', als onveranderlijk geldend, het historisch gebeuren bepaalt en profileert, nader te onderzoeken. Hij sluit daartoe aan bij enkele studies van Den Boer over het mythische aspect in de Grieks-Romeinse geschiedschrijving. Vooronderstelling voor deze benadering, die gefundeerd is in de reeds in Naudé's dissertatie uitgesproken gedachte, dat de antieke historiografie te lang met modernistische maatstaven is benaderd, is in elk geval de overtuiging, dat een simplistisch evolutieschema—als of de weg van de geschiedschrijving eenvoudig die van 'Mythos zum Logos' zou zijn—onhoudbaar is. Maar de waarde van deze rede schuilt m.i. niet zozeer in het feit, dat op dit 'mythische' aspect als structureel element wordt gewezen—iets, wat sedert de studies van Den Boer e.a. ook nauwelijks meer noodzakelijk is—maar in de specifieke vraagstelling: hoe is de kritische houding van de grote antieke geschiedschrijvers ten opzichte van een terrein dat door de Oosterse historiografie als sacraal wordt beschouwd, maar door de moderne geheel tot het gebied van de 'fiction' wordt gerekend?

Deze benadering is m.i. daarom zo waardevol, omdat juist de ontdekking van dit mythische element de schijn wekt alsof de 'Logos', de emancipatie van het werkelijk historisch onderzoeken en denken in de Griekse wereld, van minder betekenis zou zijn dan lange tijd werd aangenomen. In klassicistisch gezinde kringen heeft men daarom met wantrouwen deze nieuwe benadering van de historiografie bejegend, waarschijnlijk uit vrees voor een soort irrationalisme. De studie van Naudé laat zien, dat het een niet losstaat van het ander. Het gaat er slechts om, dat men zich afvraagt, of en in hoeverre het terrein van de historische werkelijkheid voor de antieke mens niet geheel anders gestructureerd was dan voor de moderne historicus. Terwijl voor deze laatste slechts twee categorieën bestaan: 'Fact and fiction', erkende de antieke geschiedschrijver daarnaast een stuk historische werkelijkheid, dat van andere orde was dan die van het dagelijks leven—maar dat zich niettemin op een of andere wijze daarmee in continuïteit bevond. Dat is met name het heroïsch en mythisch verleden, de oudste 'geschiedenis',

waaruit immers ook de tragediedichter zijn stof putte, maar omdat dit óók als verleden gold, was het principieel bereikbaar voor historische kritiek. Daaruit kwamen allerlei spanningen voort, die symptomatisch zijn voor de problemen van wetenschappelijke benadering van een werkelijkheid, waaraan een bepaalde ‚Meerwaarde’ toekomt.

Achtereenvolgens worden Herodotus, Thucydides, Polybius en Arrianus behandeld, en wordt gewezen op de vergelijkbare opvattingen van Livius en Tacitus ten aanzien van de *antiquitas*. Steeds weer blijkt, dat principiële aanvaarding van een hogere werkelijkheids sfeer een kritische houding ten aanzien van de pseudo-mythe niet uitsluit. Herodotus staat kritisch tegenover het heroïsch verleden, dat hij rationalistisch ‚ontheroiseert’, maar hij is anderzijds volledig overtuigd van het bestaan van een goddelijke vergelding als centraal element in de geschiedenis. Thucydides elimineert elke vorm van ‚fanciful history’ uit zijn werk, maar verheft tegelijkertijd de Peloponnesische oorlog tot een paradeigmatisch en mythisch gebeuren, prototype van de strijd tussen twee grote machten. Polybius weigert niet-rationele verklaringsmethoden te aanvaarden, maar beschouwt tegelijkertijd de Lotsgodin als laatste, zowel immanente als transcendente verklaringgrond. Arrianus scheidt het geloofwaardige van het slechts vermeldenswaardige, maar voelt zich niettemin soms gedwongen, met name bij feiten uit het legendarisch verleden, die een exemplarische betekenis hebben voor zijn eigenlijk geschiedsverhaal, het rationele principe van waarschijnlijkheid prijs te geven.

Men zou zich kunnen afvragen of juist in het ‚en . . . en’, in de combinatie van kritische gezindheid én eerbied voor een mythische werkelijkheid, niet een probleem gelegen is. Immers, het zou kunnen zijn, dat juist onze denkwijze er de schuld van draagt, dat we, om een voorbeeld uit de rede van Naudé zelf te nemen, Herodotus’ religieus pragmatisme als ‚in scherpe tegenstelling’ zien staan tot zijn kritische gezindheid (p. 9), of, dat Arrianus een tweeledigheid te zien geeft in zijn methode. Heeft Herodotus hier een inconsequentie aan de dag gelegd? Is Polybius’ Tyche opvatting, die ons in zekere zin tweeslachtig voorkomt, voor hemzelf niet een volstrekt gesloten totaliteit geweest? Het moet gezegd worden, dat Dr. Naudé juist uitdrukkelijk heeft getracht deze contrasterende denkwijze uit te sluiten, door te laten zien, dat naar het oordeel van de grote geschiedschrijvers der oudheid *juist* op het gebied van de ‚tweede dimensie’ een waarheidspeil moest worden gehandhaafd. Terecht constateert hij dan ook, dat de antieke historicus het heroïsche verleden voor zijn interpretatie niet missen kan en dat hij juist daarom spoedig geneigd zal zijn naar kritische maatstaven vast te stellen, ‚how much or how little of historical matter these legends may contain’ (Grote). Thucydides’ afweer van de pseudomythe (τὸ μῦθῶδες) is slechts de tegenkant van zijn streven naar het wezenlijke, het blijvende, tegenover het puur verhalende, dat slechts op ogenblikssensatie is gericht.

Polybius wil zich juist ten aanzien van de Lotsgodin kritisch teweêr stellen tegen een onjuist en goedkoop irrationalisme. Arrianus acht juist zijn afwijken van τὸ εἰκὸς met betrekking op de verhalen omtrent Dionysus een historisch verantwoorde en noodzakelijke eis.

De beschouwingen van Dr. Naudé zijn helder en overtuigend. Ik vraag mij slechts af, of het vraagstuk van het mythische verleden en het verband tussen de daarin aanwezige Meerwaarde enerzijds, en de ideële hogere werkelijkheid anderzijds geheel uit de verf is gekomen. Het komt mij voor, dat de schrijver wel eens wat kunstmatig er naar gestreefd heeft om aan te tonen, zoals hij zelf zegt op p. 25, dat de insluiting van het legendarische verleden en die van de hogere werkelijkheidsfeer dezelfde geestelijke achtergrond hebben. Dit mag waar zijn, maar het is dan toch opvallend, dat er bij Herodotus al direct een zo scherpe tegenstelling bestaat tussen het secularistisch interpreteren van dit mythisch verleden enerzijds, zijn religiositeit anderzijds. Het klinkt ook weinig bevredigend, wanneer we lezen, dat Herodotus in tweêrlei verband zich op het niveau van de mythe bevindt: ten eerste wat zijn geloof in de historiciteit van de sage betreft, ten tweede wat betreft zijn geloof in het goddelijk wereldbestuur. Hier is het woord ‚geloof‘, dacht ik, misleidend; dat aan de sage historiciteit toekomt, is volstrekt niet ‚mythisch‘; ook bij Thucydides is dit het geval. Dat Herodotus een diep ontzag zou hebben getoond voor ἡ ἡρώικη γενέη acht ik niet zo zeker; paradigmatisch en exemplarisch is het in elk geval bij hem niet. Eigenlijk gaat het hierbij om iets anders; niet het mythisch verleden als zodanig was exemplarisch voor de antieke geschiedschrijvers, maar elk verleden kon als het ware mythisch gekanoniseerd en geheroiseerd worden (men denke aan de Perzische oorlogen), en het lag voor de hand, dat dit steeds het eerst gebeurde met die vroegste periode, die men uit de sage kende en waaraan door de poëzie bijzondere luister was bijgezet.

Graag had ik ook gezien, dat de schrijver iets meer aandacht had besteed aan de aard en de uitingsvormen van de kritische gezindheid zelf; het zich onthouden van oordeel ten aanzien van een sage kan b.v. in het licht van een poging deze geheel naar menselijk patroon te rationaliseren evengoed een kritische gezindheid demonstreren als het afwijzen van een dergelijk verhaal. De schrijver zinspeelt wel even op deze dingen in noot 112 n.a.v. Livius 5, 21, 9, maar een iets dieper ingaan op het ‚empirisme‘ in de historio-grafische methode had wellicht op de verhouding tussen kritiek en aanvaarding nog meer licht kunnen werpen.

Het is jammer, dat deze voortreffelijke korte studie misvormd wordt door een abnormaal groot aantal ernstige drukfouten, zowel in het Grieks als in de citaten uit moderne talen. Was de auteur in tijdnood?

ACTA CLASSICA

Acta Classica is published annually by the Classical Association of South Africa. The journal has been in production since 1958. It is listed on both the ISI and the SAPSE list of approved publications.

For further information go to:
http://www.casa-kvsa.org.za/acta_classica.htm